

PAIKALLISTOIMINNAN MAHDOLLISUUDET JA RAJAT

Lahti-projekti oli ensimmäinen Suomessa paikallisten toimijoiden, lähinnä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja vapaaehtoistyöntekijöiden, sekä alkoholitutkijoiden yhteistyöllä paikallisyhteisössä toteutettu hanke, jolla pyrittiin ehkäisemään alkoholiongelmien syntymistä ja saamaan tietoa tällaisen projektin suunnittelusta ja viemisestä käytäntöön. Vuosina 1992–1995 toteutetulla projektilla oli Lahden kaupungin luottamushenkilöelinten ja virkamiesjohdon täysi tuki, ja se oli myös Alkoholitutkimussäätiön ja WHO:n Euroopan toimiston yhteistyöprojekti.

Työmuodoiltaan projekti oli varsin moniaineksinen. Erilaisin yleisin ja kohdennetuin tapahtumin sekä paikallisten tiedotusvälineiden kautta jaettiin tietoa alkoholista ja sen vaikutuksista. Nuoria lähestyttiin sekä kouluissa että kadulla ja muissa vapaa-ajanympäristöissä eri tavoin, mm. teatteriproduktiolla. Alkoholien ongelmakäyttäjien läheisille järjestettiin keskusteluryhmiä. Yhteistyössä Lahden hotelli- ja ravintolakoulun kanssa toteutettiin ravintoloiden henkilökunnalle tarkoitettu vastuullisen anniskelun kurssi. Yhteistyötä oli myös poliisin kanssa.

Projektin puitteissa tehtiin useita tutkimuksia. Mittavin niistä oli Lahden perusterveydenhuollossa suoritettu tutkimus, jolla selvitettiin alkoholin suurkuluttajien osuutta sen asiakkaista ja jossa osana terveystieteiden toimintaa kokeiltiin lyhytinterventiota, alkoholin riskikäyttäjiin kohdistuvia lyhytaikaisia hoito- ja ehkäisytoimia. Projektissa selvitettiin paikallisen eliitin, kuten kunnallisten päättäjien, toimittajien ja liike-elämän edustajien, alkoholipoliittisia mielipiteitä ja käsityksiä alkoholiin liittyvistä sosiaalisista ongelmista. Lisäksi tehtiin kattava kyselytutkimus 14-vuotiaiden nuorten keskuudessa ja haastateltiin alkoholin suurkuluttajien läheisiä.

Paikallisyhteisössä tapahtuva alkoholinkäyttöön vaikuttaminen ei sinänsä ole uutta. Suomessa on toiminut suuri määrä paikallisia raittiusseuroja, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta jo mananmajoille menneitä. Vuosisadan alkukymmeninä raittiusasia oli työväenyhdistyksissä varsin keskeinen. Kunnilla oli raittiuslautakuntansa ja raittiusseurainsä vielä vuosikymmen sitten. Lahti-projektin kaltainen hanke on laadullisesti toisenlainen, mutta siinäkin paikallisyhteisössä elävät ihmiset ovat yhtenä toimijana ja vaikuttajana.

Pohjoismaisen alkoholijärjestelmän perustana on lainsäädäntö, jonka määrittämät toimet ja rajoitukset koskevat koko väestöä. Takavuosisikymmeninä ne kylläkin tarkoituksellisesti kohdistettiin rankemmin työväestöön ja maaseutuväestöön kuin kaupunkien ”säätyläisiin”. Yhdentymisen seurauksena alkoholin hintaa ja saatavuutta koskeva päätösvalta on pitkälti siirtynyt kansalliselta tasolta ylikansallisille elimille. Lisäksi markkina-ajattelu uhkaa vesiittää omiin käsiin jääneen päätösvalan käytön.

Syntyneessä tilanteessa pyrkimys paikallisyhteisön tasolla estää ennalta alkoholiongelmien syntymistä on saanut aivan uutta merkitystä. Tosin voimakkaan keskitetyn alkoholijärjestelmän oloissakaan paikallistason toimet eivät olisi olleet yhtään vähämerkityksisempiä, mutta ne jäivät toissijaisiksi.

Aineellisten ja henkisten voimavarojen suuntaaminen paikallisyhteisössä tapahtuvaan toimintaan ja sen kehittämiseen avaa uusia mahdollisuuksia ehkäistä alkoholiongelmia, mutta se ei pysty korvaamaan niitä alkoholipoliittisia keinoja, jotka ovat keskitetyn alkoholijärjestelmän rapautumisen myötä heikentyneet tai kokonaan hävinneet.

Paikallistason päätöksenteolla voidaan vain rajallisesti vaikuttaa alkoholin saatavuuteen. Lisäksi näyttää siltä, että olemassa oleviakaan mahdollisuuksia ei haluta käyttää. Myös Lahti-projektin aineisto antaa tästä viitteitä. Markkina-ajattelu ja yrittäjäystävällisyys nousivat helposti ratkaiseviksi poliittisten päättäjien antaessa lausuntonsa uusien ravintoloiden avaamisesta. Anniskelupaikkojen lisääntyminen puolestaan kiristää kilpailua asiakkaista ja johtaa mm. kilpailuun alkoholin hinnalla, mihin hinnoittelun muuttuminen vaipaammaksi luo edellytykset.

Valistus eri muotoineen saa hyvin keskeisen aseman pyrittäessä paikallisyhteisössä vaikuttamaan ennalta ehkäisevässä mielessä ihmisten alkoholinkäyttöön. Haasteena on ihmisten tavoittaminen aikamme tiedotustulvassa. Lisäksi joudutaan kamppailemaan paikallisen eliitin usein yltiöliberalistisia alkoholikäsitteitä vastaan. Ne tulevat esiin mm. paikallisissa tiedotusvälineissä ja vahvistavat samaa valtakunnallisissa tiedotusvälineissä ilmenevää tendenssiä. Lahti-projektin ansiona on, että sen puitteissa kyettiin kehittämään tuoreita työmuotoja tiedon jakamisessa ja myös mm. nuorisotyössä.

Syntymässä olevien tai jo kärjistyneiden sosiaalisten ja terveydellisten haittojen havaitseminen ja korjaaminen korostuvat väistämättä paikallisyhteisössä tapahtuvassa toiminnassa. Tästä Lahti-projektin perusterveydenhuollon lyhytinterventio on esimerkkinä. Toisin sanoen joudutaan painottamaan jo syntyneiden vahinkojen paikkaamista, kun keinot niiden ennaltaehkäisyyn ovat alkoholijärjestelmän muutosten myötä vähentyneet. Perusterveydenhuollolla on tässä työssä tärkeä rooli, mikä pitäisi ottaa huomioon jo henkilökunnan koulutuksessa.

Heikoimmin Lahti-projektissa kaiketi onnistui ravintola-ajan yrittäjien herättäminen näkemään oma sosiaali- ja terveystaloudellinen vastuunsa. Heille vapaa kilpailu sekä alkoholijuomien vapaa hinnoittelu ja mainonta olivat tärkeimpiä asioita. Rohkaisevaa sen sijaan on, että monet tarjoilijat ja paikallinen ravintolahenkilökuntaa kouluttava oppilaitos olivat valmiita osallistumaan projektiin.

Lahti-projektin kaltaiset hankkeet tahtovat liian usein jäädä vaille näkyviä pysyviä vaikutuksia. Aika näyttää, miten Lahti-projektin käy. Oletettavasti sen vaikutus näkyy ainakin kaupungin omassa organisaatiossa, jossa opittiin ymmärtämään alkoholista aiheutuvien sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ehkäiseminen tavanomaiseen työhön kuuluvaksi ja ylittämään tässä työssä hallinnollisia ja ammatillisia rajoja. Lahti-projektin kokemuksia on välitetty myös muualle maahan. Projektista saatiin arvokasta tutkimustietoa, joka projektin loppuraporttina on eri maiden tutkijoiden ja muiden alkoholikysymysten kanssa toimivien käytettävissä.